

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Tone (Anton) Batagelj

- **preporodovec, dobrovoljec srbske vojske, rez. major VKJ, policijski inšpektor in vodja jugoslovanske Ujke, tigrovec, pesnik in pisatelj**

Tone Batagelj je bil vrhunski častnik obveščevalne službe VKJ, ki je kot policijski inšpektor na Rakeku in Jesenicah izdatno podpiral začetno delovanje članov Orjune in organizacije TIGR, nazadnje pa je bil vodja posebnega oddelka protiobveščevalne službe Ministrstva za notranje zadeve v Beogradu – Ujke.

Tone Batagelj, rez. kapetan VKJ
(Vir: *Kladivarji*, 1936, str. 281)

Moje dosedanje objave o bratih Batagelj

Toneta sem omenil v svojih dveh knjigah in na www.vojastvo-military.si. V *Slovenski vojaški inteligenci*¹ sem ga omenil med dobrovoljci srbske vojske: **BATAGELJ Tone**, preporodovec, inšpektor, rezervni častnik 1. srbske dobrovoljske divizije od septembra 1917 v Odesi.

Omenil sem tudi njegovega brata: **BATAGELJ Franc**, iz Šturij pri Ajdovščini, pripadnika Udarne bataljona v Kijevu in Rdeče armade.

V knjigi *Legendarni slovenski obveščevalci*² sem Toneta Batagelja omenil večkrat, in sicer:

Anton Batagelj, doma iz Šturij pri Ajdovščini, je bil leta 1923 postavljen za načelnika obmejnega komisariata na Jesenicah. Šlo je za izpostavljene urade, ki so bili ustanovljeni v času, ko je bil policijski minister v Beogradu dr. Anton Korošec, sicer vodja Slovenske ljudske stranke. In prav Batagelj je že od leta 1924 aktivno sodeloval z majorjem Andrejko, predvsem pa je v svoje delovanje vključil številne primorske rojake, med njimi tudi najbolj aktivne tigrovce (izdaja prepustnic, omogočanje ilegalnih prehodov tigrovskih kurirjev, prenos propagandnega in sabotažnega materiala). Kasneje je bil Batagelj vodja Ujke – urada jugoslovanske protiobveščevalne službe v Beogradu. Velja še dodati, da je bil tudi Viktorjev brat dr. Rudolf Andrejka dober Batageljev znanec, saj je bil visoki uradnik policijskega ministrstva v Beogradu.

Zaradi delovanja tigrovcev na Primorskem je italijanska Ovla – politična policija s široko mrežo ovaduhov in vohunov okrepila delovanje, vendar kljub množičnemu terorju ni mogla zlomiti upornih Primorcev. V začetku 1928 so s pomočjo ovaduha italijanskega konzulata v Ljubljani uspeli odkriti močne tigrovske organizacije v Gorici in Trstu; odkritju so sledili znani procesi. Zaradi sodelovanja z ljubljanskim centrom vojaške obveščevalne službe so bili v Trstu poleg Antona Batagelja obtoženi (in obveščevalna dejavnost tudi dokazana) Slavko Bevk, Andrej Manfreda in Ivan Lenardič. Drugim vohunstva niso dokazali. Vse to je pripeljalo do tega, da je moral polkovnik Viktor Andrejka, dejanski organizator dotedanjega tigrovskega sodelovanja, zaradi interesov službe sredi leta 1932 tudi odstopiti.

Andrejka je vzdrževal tudi stike s posamezniki na pomembnih položajih v policijski in diplomatski službi. Omenil sem že Antona Batagelja, načelnika obmejnega komisariata na

¹ Marijan F. Kranjc, *Slovenska vojaška inteligenca*, Grafis Trade, Grosuplje, 2005.

Milisa Sekulić, Slovenski dobrovoljci v srbski vojski 1914–1918, *Vojaška zgodovina* SV, št. 17, 2010, str. 7–20.

² Marijan F. Kranjc, *Legendarni slovenski obveščevalci*, Pro-Andy, 2011 Maribor.

*Jesenicah, da ne omenjam drugih (Maribor)*³. Vzdrževal pa je stike z znanci, ki so odhajali v diplomatsko službo. Med njimi naj spomnim samo na dr. Janka Pretnarja, znanega jezikoslovca in podpornika orjunašev, ki je pred letom 1930 odšel na veleposlaništvo v Prago.

V ARS sem 10. marca 2010 pridobil dokument kvesture iz Gorice z dne 3. aprila 1928 (AS 1931/2021 str. 104), v katerem je kapetan Adolfo Perthem obširno poročal o »podpolkovniku Andrejka Rodolfo Vittorio«, obveščevalcu iz poveljstva Dravske divizije v Ljubljani, ki je vzdrževal številne vohunske stike z osebami iz Trsta in Gorice, neposredno in s posredovanjem **Antona Batagelja**.

Batagelj Tone, Beograd, 1940
(Vir: Google, Slika)

*V tem času je Gestapo na Koroškem odkril obveščevalno-diverzantsko organizacijo, ki jo je organiziral in vodil konzulat v Celovcu, in ki je v Gornji Štajerski in italijanskem Trbižu porušila več železniških objektov. Gestapo je sumil, da je to skupino vodil **Anton Batagelj**, s psevdonimom »Milan«, ki je kot policijski inšpektor deloval v okrilju »Ujka a.d.«, novega obveščevalnega organa ministrstva za notranje zadeve v Beogradu. In na nemško intervencijo je bil Batagelj takoj premeščen v Skopje.*⁴

*Vodja Abwehra v Beogradu je bil major Karl Kraus, ki je bil formalno gospodarski svetnik v nemškem Prometnem uradu. Major Kraus je razvil obsežno agenturo. Tako je zanj delal tudi neki Eugen Zabukovšek, pribežnik iz Koroške, ki je postal prijatelj sina Antona Batagelja, enega od redkih slovenskih funkcionarjev v Ministrstvu za notranje zadeve v Beogradu, sicer obveščevalnega častnika in specialista za Tigr. Po nekaterih podatkih pa je bil vodja beograjskega Abwehra tudi Josef Matl, stotnik*⁵

³ Predvsem je znan major **Mile Tomić**, prikriti obveščevalec VKJ, ki je služboval v Mariboru kot načelnik obmejnega policijskega komisariata, poročen z Melito Thaler, sestrično polkovnika Vladimirja Vauhnik, obveščevalko britanske mreže BBC v Zagrebu – leta 1942 so ustaši oba odkrili in likvidirali.

⁴ Avtorjeva opomba: Ko so Nemci aprila 1941 zasedli Beograd, so v obveščevalnem oddelku GŠ VKJ našli seznam 86 sodelavcev vojaške obveščevalne službe na Koroškem. Takoj so vse aretirali in po kratkem postopku postrelili, tudi kurirja konzulata Karla Široka. Gestapo pa je lahko samo zaslišal nekdanjega inšpektorja Batagelja, ki je kot častnik VKJ bil zajet v Sarajevu in poslan v nemško ujetniško taborišče (napačno je napisano, da je bil poslan v »delovno taborišče«). Gestapo je že vedel koga je prijel!

⁵ **Josef Matl** (1897–1974), Slovenc, kapetan Abwehra, balkanolog in profesor slavistike na Univerzi v Gracu.

Obveščevalni center v Ljubljani je ustanovil in vodil podpolkovnik Viktor Andrejka, ki je razvil izredno močno obveščevalno mrežo v Avstriji in Italiji. Z njim je sodeloval tudi Anton Batagelj iz civilnega protiobveščevalnega urada z imenom »Ujka a. d.« v Beogradu, prej policijski inšpektor na Jesenicah.

Toliko o dosedanjih zapisih o Tonetu Batagelju.

Nekatere napačne javne predstavitve Toneta Batagelja

Najbolj verodostojne podatke o delu in življenju Toneta Batagelja je najti v knjigi *Slovenski špijoni in SOE 1938–1942* avtorice dr. Jerice Vodušek Starič; v arhivih slovenske Udbe je pregledala zapisnike in zaslišanja Toneta Batagelja, ki so ohranjeni v rekonstrukciji t. i. JOS (Jugoslovanske obveščevalne službe)⁶.

Pisci raznih člankov (Primorci.si, slovenska Wikipedija in drugi) pa kljub temu ponavljajo nepreverjene podatke, pa jih navajam:

- »pravnik« – napačno, saj ni dokončal pravne fakultete v Zagrebu, temveč obiskoval samo začetni »upravno-politični tečaj«;
- po priporočilu domačega župnika so ga po končani osnovni šoli »poslali v Gorico na Alojzijevišče« oz. »goriško malo semenišče« – napačno, saj je dejansko končal nemško gimnazijo v Gorici in Ljubljani maturiral. Alojzijevišče je bil samo (katoliški) internat v Gorici za revne študente;
- po 6. aprilu 1941 so ga menda »po dveh tednih zajeli ustaši in izročili Nemcev, ki so ga poslali v delovno taborišče« – popolnoma napačno! Sam je slovenski Udbi izjavil, da so ga blizu Sarajeva zajeli Nemci in poslali ujetniško taborišče v Nürnbergu, kjer je bil do leta 1942 tudi tolmač, sicer pa so ga gestapovci temeljito zasliševali (podobno kot pozneje slovenska Udba).

Popravljeni podatki o Tonetu Batagelju

Rodbina bratov Batagelj je imela prednike v Kamnjah, zato jim tudi domačini pravijo »kamenjski Batagelji«. Sicer je še nekaj vej rodbine, ki pa dejansko izvira iz Furlanije „,

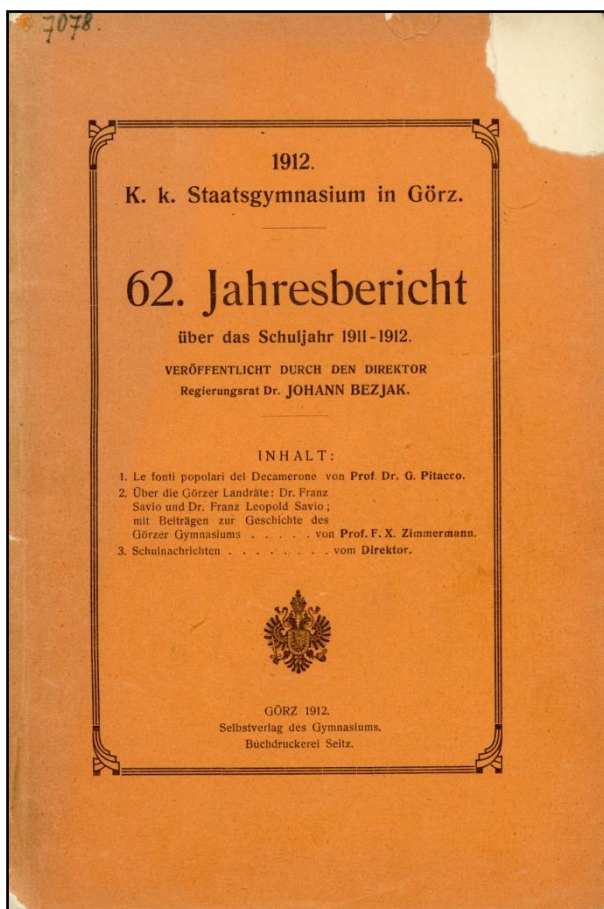
Tone Batagelj, sicer krščen kot Anton, se je rodil 27. decembra 1894 v Šturjah, ki so zdaj del Ajdovščine. Njegov oče Frančišek, mizar, je bil poročen z Jožefo/,/ roj. Bratina, šiviljo. Imela sta dva sina. Kmalu po rojstvu je izgubil očeta, pa je tako mati morala prevzeti skrb za sinova. Štiri razrede snovne šole je obiskoval v Šturijah/Šturjah, nato pa je šolanje nadaljeval na nemški gimnaziji v Gorici⁷, kjer je končal 5 razredov, zadnjega z maturo pa

⁶ Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE 1938-1942*, Ljubljana, 2002, samozaložba, številne opombe. Vir: ARS III, ZA 405–13, Zaslišanja oseb o JOS.

⁷ Pavel Plesničar, *Ajdovščina, pogled v njeno preteklost*, PA Nova Gorica, 1997, str. 177.

leta 1913 v Ljubljani. Po priporočilu domačega župnika je kot reven dijak bival v internatu, Alojzijevišču, ki so ga ustanovili 1891/92 slovenski duhovniki na Goriškem⁸.

Podatek sem preveril v Slovenskem šolskem muzeju.

Nemška državna gimnazija v Gorici, V. b, 1912
(Vir: Slovenski šolski muzej, Ljubljana, str. 66, 2015)

Med dijaki goriške gimnazije, večina so bili Slovenci, je bil Tone Batagelj član Preporoda. Njegova sošolca sta bila Marij Kogoj in Gojmir Anton Kos, medtem ko je Jožef Gabršček obiskoval višji razred. Takoj po začetku 1. svetovne vojne je bil vpoklican v 97. tržaški polk, končal šolo za rezervne pehotne častnike in bil poslan na rusko fronto. Ker se preporodovci po svoji prisegi niso hoteli boriti proti slovanskim bratom, je tudi Tone Batagelj izkoristil prvo priložnost in v času Brusilove ofenzive prešel na rusko stran. Postal je vojni ujetnik ruske carske vojske.

⁸ Anton Prinčič, *Koledar CMD*, Gorica, 1993.

Zaradi dezerterstva ga je avstro-ogrsko vojno sodišče obsodilo na smrt. Kot preporodovec se je septembra 1917 v Odesi pridružil 6. polku 2. jugoslovanske dobrovoljske divizije, s tem, da je moral pred tem sprejeti srbsko državljanstvo in priseči srbskemu kralju Aleksandru (mnogi disidenti so prav to zavrnil). Prek Murmanska in Velike Britanije je bila njegova enota z ladjo pripeljana v Solun. Sodeloval je v bojih na solunski fronti.

Po končani svetovni vojni se je v Zagrebu vpisal na pravno fakulteto, vendar študija ni dokončal.

Zatem se je reaktiviral kot častnik obveščevalne službe VKJ in v začetku deloval kot obmejni policijski komisar na Rakeku in Jesenicah. Na tej dolžnosti je znatno podpiral ilegalno delovanje članov Orjune in kasneje organizacije TIGR, zlasti pri prehodu meje, prenosu propagandnega materiala, orožja in eksploziva. Ivan Regent navaja⁹, da je na Jesenicah »s posredovanjem tovariša Rejca pomagal slovenskim in italijanskim komunistom pri ilegalnem prehajanju meje in vzpostavljanju zveze med Italijo s Parizom preko Jugoslavije«. Seveda je kot agilni vojaški obveščevalec zasnoval dokaj široko mrežo tajnih sodelavcev med svojimi primorskimi rojaki, kar pa seveda ni ostalo prikrito italijanski Ovri. Zato je bil že leta 1930 na P/ prvem tržaškem procesu v odsotnosti obsojen za dokazano vohunsko dejavnost. Zaradi tega in pritiska italijanske diplomatske službe je Tone Batagelj moral zapustiti Jesenice.

Med letoma 1930–1932 je bil inšpektor na notranjem ministrstvu v Beogradu, 1933–1939 pa je služboval v banskih upravah v Ljubljani, Sarajevu, Novem Sadu in Skopju. Vseskozi je bil izpostavljen spremljanju s strani italijanske Ovre.

Bil je poročen z Marijo Bakarić, s katero sta imela sina. Tekoče je govoril nemško in rusko, dobro pa tudi italijansko in francosko, le angleščine ni obvladal.

Pri svojem delu je bil gotovo zelo uspešen, saj je vseskozi neposredno sodeloval z obveščevalno službo VKJ. Vsekakor pa je pri odkrivanju nemške in italijanske agenture sodeloval tudi s tujimi varnostnimi organi, predvsem z britansko MIS oz. SOE. Podatke o tem bi prav gotovo našli v britanskih arhivih.

Domnevam, da je Batagelj tudi na novi dolžnosti s pomočjo tajnih sodelavcev iz organizacije TIGR aktivno deloval prav proti italijanski Ovri. V mislih imam predvsem njegovega primorskega rojaka in gimnazijskega znanca Jožefa Gabrščka, ki je tudi leta 1936 deloval kot dvojnik proti italijanskemu ambasadorju v Beogradu (podal obširno »poročilo« o delovanju organizacije TIGR), kar so mnogi napačno ocenjevali, da je šlo za vohunsko poročilo.

Aprila 1941 je bil kot rezervni major vpoklican v VKJ, vendar zaradi nemškega prodora v Makedonijo ni prispel do svoje enote v Skopju. Zato se je napotil proti Sarajevu, kjer pa so ga zajeli Nemci. Bil je poslan v ujetniško taborišče v Nürnbergu, kjer je bil nekaj časa tudi tolmač. Menda je bil premeščen še v druga taborišča (Annaburg, Strassburg, Berkenbrügge, Alexisdorf, Fallingbostel), kjer so imeli Nemci zaprte zajete obveščevalce

⁹ Ivan Regent, *Spomini*, Cankarjeva založba, 1967, Ljubljana, str. 184.

in višje častnike VKJ¹⁰, ki so jih temeljito zasliševali, psihično in fizično trpinčili, prisiljevali k tajnemu sodelovanju in podobno. Po končani 2. svetovni vojni se je vrnil v Slovenijo, vendar z načetim zdravjem.

Po povratku/prihodu iz ujetništva je bil tudi Toni Batagelj podvržen dolgotrajnim zaslišanjem slovenske Udbe, iz katerih nam je dr. Jerca Vodušek Starič posredovala nekaj zanimivih podatkov¹¹. Zaradi zdravstvenih razlogov se je preselil na Hrvaško, v Matulje in potem Volosko nad Opatijo. Umrl je leta 1974 v Ljubljani, kjer je tudi pokopan.

Iz spominov Zore Tusulin - Ausec vemo, da je občasno prihajal na Reko, kjer je Auščeva prirejala literarna srečanja slovenskih pesnikov in pisateljev. Namreč, Zora Tusulin je bila partnerica Jožefa Gabrščka, znanega orjunaša, tigrovca in dvojnika VKJ, ki je od leta 1929 živel in deloval v Beogradu, pa so se prav gotovo tudi dobro poznali. Namreč, Tone Batagelj je bil tudi pesnik in pisec krajših proznih del. V spletnem leksikonu Primorci.si je predstavljen samo kot »pesnik in pisatelj«¹², kar pa ne bo povsem točno, saj je bil predvsem častnik in obveščevalec VKJ.

Zora Tusulin – Ausec
(Vir: arhiv KPD Bazovica, Reka)

Tone Batagelj je še kot dijak začel objavljati pesmi v revijah *Angeljček* (1910), *Zori*, *Mentorju* in *Slovanu*. V ruskem obdobju je mnogo ustvarjal, vendar je dva zvezka pesmi izgubil. Po 1. svetovni vojni je objavljajl v *Ljubljanskem zvonu*, *Mladiki*, *Novem rodu*, po letu 1945 pa v *Razgledih.*, *Cicibanu* in *Tovarišu*. Njegove pesmi so predvsem ljubezenske narave. Pisal je tudi krajšo prozo (basni). Uporabljal je psevdonime: Dimitrij, Fedja, Bratina R., A. B., in vzdevek »Batagelj Nino« (od italijanskega Antonino). Zanimivo je tudi, da si je Batagelj zaman prizadeval, da bi ga sprejeli v Društvo slovenskih pisateljev, četudi je prijateljeval s Francetom Bevkom, Alojzom Gradnikom, Danilom Lokarjem in drugimi.

Zanimivo pa je, da so leksikografi pozabili na zajetni zbornik *Kladivarji*, ki je izšel 1936 v Ljubljani. V njem se je na str. 281 predstavil tudi Tone Batagelj kot kapetan VKJ in »inspektor notranjega ministrstva« ter obenem objavil pesem iz leta 1916 *Na grobu prijatelja*. V zborniku so objavljene še njegove druge pesmi: *V napadu* in *Slovan* (str. 311), *Apokaliptični jezdeci* (578), *Zimski gozd*, 1916 (608) in *Sanje* (786).

¹⁰ Podobno usodo je doživljal tudi podpolkovnik Dragotin Slekovec, predzadnji načelnik obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, ki je organom Udbe Slovenije podrobno opisal kako so potekala gestapovska zasliševanja, na katerih so sodelovali tudi operativci Ovre.

¹¹ Jerca Vodušek Starič, ibidem.

¹² Viri:

Primorski slovenski biografski leksikon. Snopič 2. Gorica, 1975, str 45

Brecelj, Marijan: *Primorski pesnik T. Batagelj je premalo znan naši javnosti*. Primorski dnevnik, šte. 40.

Kranjc, Marijan F.: *Legendarni slovenski obveščevalci*. Maribor, 2011, str. 70-71.

Gradnik, Alojz: *Zbrana dela V.*, Ljubljana, 2008, str. 514; 577.

Predstavljam osrednjo pesem na avtorjevi strani:

Na grobu prijatelja

*Na polju meglenem samotna, kot misel,
brez križa, brez cvetja gomila stoji,
le črn gavran bil nad njo je obvisel,
visi tam teman in golči:*

*»Mlad, mlad, mlad,
živel bi še rad,
a za vsakega ni –
zato tu leži!«*

*Ni križa, ni cvetja, samotna – kot misel,
ki v mozgu drhtečem kot mraz gomazi,
je slutnja – kot ptič, ki je v zraku obvisel,
in veter, ki preko gomile beži.*

Drugi dobrovoljci so v svojih člankih omenili tudi Toneta Batagelja. Naj navedem nekaj spominskih drobcev: 25. 9. 1917 v Odesi pristopili v 6. polk 2. dobrovoljske divizije Vojske Kraljevina Srbije, prisegli kralju Aleksandru in sprejeli srbsko državljanstvo: Batagelj, Jaka Avšič, Pelan, Perič, Zaplotnik in Prinčič, nazadnje s 545. dopolnim bataljonom iz Murmanska preko Anglije in Francije prepeljani v Solun – Batagelj, Rustja, Arko, Gorišek, Lorgier, Gregorič in Tolazzi. Solunaši!

Vodja Ujke – posebnega oddelka protiobveščevalne službe za kontrolo diplomatskih predstavnikov v Beogradu

Obveščevalno-varnostni sistem Kraljevine Jugoslavije¹³ je bil podoben drugim evropskim, posebno francoskemu, kar je bila posledica tradicionalnih vezi med Francijo in Srbijo, predvsem pa šolanja potrebnih kadrov – »francoskih dijakov«, ki so po letu 1919 tudi zavzeli vodilna mesta v državni upravi in vojski. Sistem je bil dokaj neučinkovit, saj ni bil centraliziran. Namreč, obveščevalno-varnostni sistem sta tvorila dva dokaj ločena podsistema, in sicer: **Ministrstvo za vojsko in mornarico** s tremi resorji: Vojaška obveščevalna služba, Protiobveščevalna služba in Oddelek za šifrantsko službo ter **Ministrstvo za notranje zadeve** s Politično policijo in Civilno protiobveščevalno službo. Orožništvo (žandarmerija) je bilo izvršni organ notranje in javne varnosti, podrejeno vojski.

Ker so naloge notranje varnosti spadale pod ministrstvo policije, je bilo to sestavljeno iz dveh direktij – Direktije javne varnosti in Direktije nacionalne (državne) varnosti.

Direkcija nacionalne (državne) varnosti je imela tri oddelke: političnega, obveščevalnega in varnostnega.

¹³ Milan V. Petković, *Obaveštajci Jugoslavije 1918–1946*, Beograd, 2008.

Glavni je bil Politični oddelek – to je bil centralni organ tajne (politične) policije, ki je imel v svoji sestavi naslednje odseke: za kontrolo obveščevalnih služb, za kontrolo združenj in društev in za kontrolo časopisov in tiskarn.

Politični oddelek je bil najmočnejši del tajne policije, saj so bili njegovi razporejeni po celi državi, ker so imeli tudi naloge preiskovalnih organov, spremljanje sumljivih oseb, kontrole in podobno.

Specialni obveščevalni oddelek je dejansko opravljal protiobveščevalne naloge politične policije, ki je imel pet referatov: bolgarsko-albanskega, italijanskega, nemškega in za »ostale« države.

Varnostni oddelek je opravljal analitične naloge in na terenu vodil dosjeje sumljivih oseb, kopije teh pa so se nahajale v Centralni kartoteki politične policije v Beogradu.

Poleg tega so v Ministrstvu za policijo obstajali »specialni svetovalci«, ki so imeli široka pooblastila. Najbolj znan je bil Dragoljub Jovanović - Dragi, sicer šef politične policije Srbije, tudi nemški agent, ki je bil večkrat poslan v Dravsko banovino. Po njegovih »inšpekcijah« so bili premeščeni oz. odstavljeni Tone Batagelj kot obmejni policijski komisar na Jesenicah, polkovnik Viktor Andrejka, načelnik obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani¹⁴ in mnogi drugi.

Potrebno je tudi dodati, da je kraljev Namestnik princ Pavel imel svojo dvorno obveščevalno službo, ki jo je vodil general Petar Živković, sicer izkušen vojaški obveščevalec. Na zvezi je imel ugledne osebe in strankarske prvake, zato je na določen način vplival tudi na politično življenje v državi. Menda je imel tudi precejšen vpliv na pisanje uglednih časopisov.

Poseben vpliv je imela seveda politična policija v Beogradu – vodil jo je omenjeni Dragoljub Jovanović, ki je predvsem nadzorovala komuniste in predstavnike opozicije, zanemarjala pa je druge naloge¹⁴.

V takšnih razmerah je v začetku 1939 novi minister policije Stanoje Mihaldžić, bivši podban in šef zagrebške policije, zaradi izbruha 2. svetovne vojne in prihoda številnih vohunov v Beograd, ustanovil poseben oddelek »O«, neposredno podrejen njemu osebno, položaj vodje pa je ponudil izkušenemu protiobveščevalcu Tonetu Batagelju.

Po priporočilu Alberta Rejca, vodje TIGR-a, je Tone Batagelj sprejel ponujeno dolžnost, za svoja pomočnika pa izbral brata Franja in Marjana Ujčiča, višja policijska inšpektorja¹⁵. Zaradi popolnega prikrivanja svojega delovanja, so ustanovili t. i. »fasadno« veletrgovsko podjetje z žitom pod imenom Ujka (po Marjanu Ujčiču – Ujki), ki je imelo pisarne poleg Jadransko-podonavske banke v Beogradu. Za tajnico Ujke je postavil svojo preizkušeno sodelavko Elo Potočnik, verjetno tudi tigrovko (pri njej se je v Beogradu skrival Albert

¹⁴ Po kapitulaciji aprila 1941 je beograjska politična policija skoraj v celoti prešla pod nemško upravo, del vojaške obveščevalne službe pa je prešel na četniško stran generala Draže Mihailovića oz. begunske vlade v Londonu.

¹⁵ Franjo Ujčič je bil pred tem policijski ataše v Berlinu. Oba brata so Nemci zaprli in zasliševali. Franjo je bil po osvoboditvi likvidiran, ker je Ozna našla nemški zapisnik, kjer se je »hvalil« o sodelovanju z Ljotićem.

Rejec, vodja organizacije TIGR). S širokim izborom tajnih sodelavcev na vseh izpostavljenih mestih so operativci Ujke kmalu vzpostavili nadzor nad delovanjem nemške in italijanske obveščevalne službe, predvsem pa njihovih diplomatskih predstavnikov v Beogradu. Poročila je minister Mihaldžić dostavljal neposredno knezu Pavlu, kraljevemu Namestniku, ta pa svojim britanskim prijateljem!

Vendar pa je bilo formalno delovanje Ujke **kratkotrajno!** Namreč, na silovite pritiske nemške in italijanske diplomacije je bila Ujka že junija 1940 ukinjena, glavni vodje pa premeščeni iz Beograda. Tako je bil Tone Batagelj poslan v Skopje, Marjan Ujčić v Sarajevo in Franjo Ujčić v Banjaluko. No, večina tajnih sodelavcev je ostala na svojih mestih, zato lahko rečemo, da je Ujka delovala še v naprej, tokrat seveda pod vodstvom britanskih obveščevalcev.

Med okupacijo Nemci in njihovi kvislingi niso delali večje razlike med nasprotniki. Nekateri obveščevalci so se odločali za t. i. »dvojne igre«, saj so bili izpostavljeni posebnim razmeram. Mnogi pa so se odločali po svojem prepričanju. Namreč, glavni vodje so bili v nemškem ujetništvu (Slekovec, Batagelj in drugi), izpostavljeni pritiskom in trpinčenju, po drugi strani pa so Nemci našli nekaj seznamov tajnih sodelavcev ... Samo v Beogradu je bilo likvidiranih okrog 600 ljudi!

Preostale sodelavce tajnih služb Kraljevine Jugoslavije, tudi člane organizacije TIGR, so po osvoboditvi organi Ozne in Kosa obravnavali dokaj sektaško in kruto: kdor ni priznal »sodelovanja z britansko obveščevalno službo«, je bil navadno likvidiran!

Mnogi so seveda ne samo priznali sodelovanje s tujo obveščevalno službo, temveč so tudi pristali na sodelovanje, nekateri tudi s figo v žepu. Namreč, zaradi zbiranja podatkov in rekonstrukcij o delovanju tujih obveščevalnih služb, so organi Ozne kasneje Udbe, mnogim obveščevalcem ponudili sodelovanje pri sestavljanju teh rekonstrukcij, s tem, da so jim oprostili kazenski pregon¹⁶. To se je zgodilo tudi Tonetu Batagelju. Njegova zaslišanja na Udbi si zainteresirani raziskovalci lahko ogledajo v ARS. Podobno velja za Alberta Rejca, vodjo organizacije TIGR, Dragotina Slekovca, predzadnjega načelnika ObC VKJ v Ljubljani (jaz sem jih prebral samo delno) in druge.

Naj zaključim: Tone Batagelj je skoraj pozabljen kot velik podpornik organizacije TIGR in kot uspešen obveščevalec VKJ, nazadnje pa tudi kot vodja posebnega oddelka protiobveščevalne službe Kraljevine Jugoslavije - UJKE. Žal o njem ni napisana nobena monografija, ohranjeni so samo drobcji iz njegovih zaslišanj na slovenski Udbi¹⁷.

Nekaj spominov so sicer ohranili bivši srbski dobrovoljci – kladivarji, no, pa tudi pesniki. Moja zaključna misel je zato malce nenavadna: tudi pesniki so lahko dobri obveščevalci! Ali pa obratno!

Seveda, Tone Batagelj je bil predvsem tigrovec in obveščevalec – primorski junak!

¹⁶ Glavni gestapovci v Sloveniji, obsojeni na smrtne kazni, so še nekaj let po obsodbi »sodelovali« pri teh rekonstrukcijah, zato sem osebno do istih dokaj rezerviran.

¹⁷ ARS III, ZA 405 – 13, *Zaslišanja oseb o JOS*.

